

Микола ЄФІМОВ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0003-3964-798X>

**СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ:
ЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ**

Розслідування кримінальних правопорушень залежить від ефективного та повного комплексу процесуальних дій, проведення яких відповідає конкретній слідчій ситуації в певний момент часу. Серед вказаних дій важливе місце посідає призначення та проведення судових експертиз. Це пояснюється тим, що їх реалізація має на меті встановлення точної доказової інформації. Зрозуміло, що переважно експерти здійснюють судові експертизи в спеціальних установах. З іншого боку, має досить вагоме значення й найбільш правильне й послідовне виявлення, огляд, фіксація та вилучення відповідних для цього об'єктів. Крім того, не менш важливо точно сформулювати питання, які необхідно вирішити експерту під час проведення експертизи. У кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення протиправних діянь в умовах воєнних конфліктів, вказані процесуальні дії не втрачають, а навпаки – збільшують своє доказове значення.

З огляду на вказане вважаємо доречним навести твердження Р. Л. Степанюка, який зауважував, що «... під час війни перед правоохоронною практикою в Україні постали нові виклики, пов'язані з необхідністю виявлення, розкриття та розслідування воєнних злочинів, учинених під час російської агресії, особливо на тимчасово окупованих територіях та в регіонах, де ведуться активні бойові дії. Вони значно відрізняються від подібних проблем, які існували раніше (з 2014 року). Зараз бойові дії ведуться з надзвичайно високою інтенсивністю. Тривають обстріли цивільної інфраструктури. На тимчасово окупованих територіях агресор встановлює жорсткий репресивний режим і чинить терор проти мирного населення. Після деокупації територій виявлено випадки масових убивств, тортур, зґвалтувань та інших особливо тяжких злочинів, розслідування яких ускладнюється багатьма чинниками, серед яких втрата часу від моменту вчинення кримінальних правопорушень, складність притягнення до відповідальності військовослужбовців і найманців, які переходять на непідконтрольній території, величезна кількість злочинів, учинених в короткий період, значна кількість людських жертв і руйнувань тощо. Наявних сил і засобів у правоохоронців не завжди вистачає, а необхідність працювати в екстремальних умовах призводить до їх морального та фізичного виснаження, що не сприяє якості розслідування. Відповідно перед криміналістичною наукою постають завдання щодо розроблення дієвих рекомендацій, спрямованих на покращення стану розслідування воєнних злочинів, учинених на території України під час російської агресії» [2, с. 30]. Як бачимо, автор наголошує на потребі розроблення дієвих практичних рекомендацій, які варто надавати працівникам правоохоронних органів.

Досить часто у визначеній категорії кримінальних проваджень виникає необхідність збору слідів людини біологічного походження, а також призначення стосовно їх дослідження відповідних судових експертиз. Вказані ситуації здебільшого виникають під час вчинення окупантами вбивств, зґвалтувань, тортур та захоронень громадян України.

Зі свого боку, Є. Д. Лук'янчиков та Б. Є. Лук'янчиков також визначили специфічним об'єктом експертного дослідження сліди людини біологічного походження. Науковці зауважили, що «... для встановлення особи, якій вони належать, потрібні зразки, які мають відповідати визначеним вимогам, що пред'являються до порівняльного матеріалу. Помилки або навмисні дії при підготовці зразків, можуть призвести до експертної помилки. Навмисні дії з підміною біологічних зразків для експертизи виявлено міжнародними організаціями, і низка спортсменів російської федерації позбавлені медалей та дискваліфіковані на певний час або назавжди. Саме тому необхідною вимогою, що ставиться до зразків для експертного

дослідження, є їхня достовірність, беззаперечна належність конкретній людині» [1, с. 63].

У розрізі зазначеного вважаємо правильною позицію групи науковців (М. Г. Щербаковського, А. М. Проценко, А. Е. Волкової), які довели, що біологічні зразки для проведення експертизи мають відповідати біологічному, інформаційному, ідентифікаційному, процесуальному та доказовому критеріям. Серед вказаних зразків дослідники виокремили такі: а) частини (тканини) тіла людини: волосся, нігті, клапти шкіри тощо; б) виділення як продукти життєдіяльності людини: кров, сеча, піт, сперма, слина, запах тощо; в) відбитки рельєфу шкіри тіла людини: пальців рук, долонь, губ, чола, вух, стоп та ін. Крім того, вчені-криміналісти встановили, що особами, від яких відбираються біологічні зразки, є підозрюваний, потерпілий, свідок, особи, щодо яких можуть бути застосовані примусові заходи виховного або медичного характеру. Для досягнення законності, об'єктивності, достовірності біологічних зразків, збереження здоров'я осіб, які перевіряються, відбирання має відбуватися з дотриманням правових, етичних, медичних, криміналістичних умов [3, с. 191].

Зрештою наведемо твердження Р. Л. Степанюка, який відмітив, що «... з практики ідентифікації жертв війн та інших масштабних катастроф відомо, що відповідну діяльність необхідно здійснювати системно, із залученням значної кількості сил і засобів та з урахуванням специфіки поставлених завдань. Потрібно грамотно відбирати біологічні зразки від трупів, з'ясовувати наявність вільних біологічних зразків ідентифікованих осіб, системно визначати родичів осіб, які зникли безвісти, та відбирати зразки ДНК у них, застосовувати техніки швидкого ДНК-тестування і мобільні ДНК-лабораторії, активно використовувати можливості автоматизованого обліку геномної інформації людини тощо. Слідчі та прокурори мають бути обізнані із сучасними можливостями криміналістичного ДНК-аналізу та вимогами до біологічного матеріалу, необхідного для ідентифікації невідомого трупа. В цілому ж вирішенню завдань з ідентифікації загиблих внаслідок війни осіб за ДНК значно сприяло б формування ДНК-обліку військовослужбовців. Також важливо у повному обсязі забезпечувати вітчизняні лабораторії судової генетики необхідним обладнанням і реактивами» [2, с. 31–32].

Підсумовуючи, треба вказати, що судові експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнних конфліктів, мають надзвичайно важливе значення для доказування вини підозрюваних осіб. На часі серед них наявна досить велика кількість призначення судово-біологічних та судових генно-молекулярних експертиз. Для їх оптимального та ефективного проведення необхідно повно та правильно вилучити доказову інформацію під час проведення відповідних процесуальних дій (огляду місця події, освідування, обшуку).

1. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Отримання зразків для експертизи за чинним КПК України. *Криміналістика і судова експертиза*. 2017. Вип. 62. С. 61–67.

2. Степанюк Р. Л. Актуальні проблеми експертно-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів у сучасний період. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики* : тези доп. учасників науково-практ. конф. (м. Харків, 30 вер. 2022 р.). Харків : НДІ ППСН, 2022. С. 30–32.

3. Щербаковський М. Г., Проценко А. М., Волкова А. Е. Біологічні зразки для експертизи : поняття, умови, тактика відбирання. *Вісник ХНУВС*. 2024. № 2. С. 189–203.